

BARÂK HÂCİB VE KUTLUGHANLILAR
(KİRMÂN KARAHITAYLARI)'IN KURULUŞ SÜRECİ
BARÂK HÂJİB AND ESTABLİSHMENT PROCESS OF THE
KUTLUGHANS (KİRMÂN OF KARAHITAYS)

CİHAN GENÇTÜRK

Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Dr. Stud. Ataturk University Institute of Turkish Researches

hangercturk2008@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-8802-7632>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-62, Mayıs-May 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Çeliş Tarihi-*Received Date* : 19.08.2017

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.12.2017

Sayfa-*Pages* : 323-336

 <http://dx.doi.org/>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

**BARÂK HÂCİB VE KUTLUGHANLILAR
(KİRMÂN KARAHİTAYLARI)'IN KURULUŞ SÜRECİ**
BARÂK HÂJİB AND ESTABLİSHMENT PROCESS OF THE
KUTLUGHANS (KİRMÂN OF KARAHİTAYS)

CİHAN GENÇTÜRK

Öz

Kutlughanlılar (Kirmân Karahitayları) İran'da büyük Deşt-i Lut Çölü'nün güneybatısında bulunan Kirmân'da Hicri 619 (Miladi 1222-23) yılında Barâk Hâcib tarafından kurulmuş yerel bir hanedanlıktır. Hanedanın kurucusu olan Barâk, Karahitay Hükümdarı Gürhan'ın hâcibi olarak Karahitaylara hizmet etmekteydi. Ancak daha sonra Karahitaylar'ın yıkılmasıyla birlikte daha önce elçi olarak gönderildiği Hârizmşâh Alâaddîn Muhammed'in hizmetine girdi. Alâaddîn Muhammed'in oğlu Gıyâseddîn Pîrşâh babasının ölümünden sonra Irak-ı Acem'e yerleştiğinde Barâk da onun gözde emirleri arasına girerek İsfahân valiliğine tayin edildi. Bu görevden kısa bir süre sonra Hârizmşâhlar'ın zayıflamasıyla birlikte Kutlug Han unvanıyla meşhur olan Barâk, Kirmân'a hâkim oldu ve Kutlughanlılar hanedanı kurdu.

Anahtar Kelimeler: Barâk Hâcib, Hârizmşâhlar, Gıyâseddîn Pîrşâh, Kutlughan Hanedanlığı, Kirmân

Abstract

Kutlughans (Kirman of Karahitays) was a local dynasty founded by Barâk Hâjib in Hijri 619 (AD 1222-1223) in Kirman, located on south-west of the Great Deşt-i Lut desert in Iran. Barâk, the founder of the dynasty, was serving as statesman for Gürhan who was the ruler of the Karahitays. Later on, following the collapse the Kharahitays, he entered to service of Hârizmşâh Alâaddîn Muhammed to whom he had served before as envoy. When Gıyâseddîn Pîrşâh who was the son of Alâaddîn Muhammed settled in Iraq-Acem after his father's death, Barâk was appointed as the governor of İsfahan as a favorite governor. After a short period; the Barâk, famous for the title of Kutlug Khan, controlled Kirmân and founded Kutlughans dynasty due to weakening of the Hârizmşâhs.

Key Words: Barâk Hâjib, Hârizmşâhlar, Gıyâseddîn Pîrşâh, Kutlughan of Dynasty, Kirmân

Giriş

Kirmân coğrafyası bulunduğu konum itibariyle tarih boyunca sürekli muhtelif hareketliliklere sahne olmuş ve bu hareketliliğin sonucunda da bölgede irili ufaklı birçok hanedan kurulmuştur. Kirmân, pek çok İran şehri gibi Sâsânîler döneminde kurulduğundan burası ilk olarak Sâsânî hâkimiyetine girmişti ve daha sonra buraya Araplar hâkim oldular. Kirmân'da Arap hâkimiyeti zayıflayınca burası; Büveyhîler'in, onlardan sonra Gazneliler'in, Selçuklular'ın, Oğuzlar'ın, Hârizmşâhlar'ın ve nihayetinde Kutlughan Hanedanlığı'nın hâkimiyeti altına girmiştir.¹ Kutlughanlılar veya Kirmân Karahitayları olarak da zikredilen bu hanedan Hicri 619 (1222-23) yılından 706 (1306-07) yılına kadar bölgede hüküm sürmüştü. Hanedanın kurucusu Barâk, Hârizmşâh

¹ J. K. Kramers, "Kirmân", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. VI, İstanbul 1977, s. 816 vd.

Devleti'nin zayıflaması ve bunlara ek olarak bu dönemde genişleyen Moğol istilalarından faydalanarak İsfahân'da valilik görevine getirilmesinden kısa bir süre sonra Gıyâseddîn Pîrşâh ile Celâleddîn Hârizmşâh'ı bertaraf edip Kirmân'da kendi hâkimiyetini kurmuştu. Barâk bu gelişmelere ek olarak İslâmiyeti de kabul ederek Halife el-Mustansır Billah tarafından Kutlug Sultan unvanını, İlhanlı Hanı Ögedey (Oktay) Han'dan da hem Kutlug Han" unvanını hem de hükümdarlığının tasdik edildiğine dair bir yarlık almıştı. Birbiri ardına; Hârizmşâhlar, büyük Moğol Hanları ve Hülâgu Han sülalesine tabi olan, fakat nüfuz ve ehemmiyeti bakımından mahalli kalan bu hanedan; Yezd Atabeyleri, Fars Salgurluları, Moğollar ve Abbâsi Halifeleriyle kurdukları iyi ilişkiler neticesinde varlıklarını uzun bir süre sürdürmüşlerdi.²

Hanedan, Karahıtayların bakiyesi konumunda olduğundan dolayı, ana kaynaklarda Kirmân Karahıtayları şeklinde geçmektedir. Kutlug-Hanlar, Kutlughanlılar, Kutlukhanlılar veya Kutluğhanlılar ismi ise daha çok araştırma eserlerinde geçmektedir. Biz bu çalışmamızda Kutlughanlılar tabirini kullandık.

1. Barâk Hâcib'in Soyu

Tam künyesi Sultân Nasırû'd Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Fevâris Kutlug Sultân olan Barâk Hâcib'in soyuyla ilgili kaynaklarda geçen malumatlar genellikle birbirine yakınlık arz etmektedir. Örneğin; Nâsireddîn Münşi-i Kirmânî; Barâk'ın İbn'i Kuldûr'un³ oğlu olduğunu, büyük kardeşi Husâmeddîn Hamit Bûr Tayengû ile birlikte Karahıtay emirlerinden ve Gürhân'ın⁴ evlatlarından olup Hanların Hanı (Karahıtayların) olan devletin erkânından olduklarını zikretmektedir.⁵ Hândmîr'de Barâk'ın Kuldûr'un oğlu olduğunu ve Karahıtaylar'a mensup olduğunu zikretmektedir.⁶ Yine aynı şekilde; Cüveynî, onun Karahıtaylı olduğunu,⁷ Cüzcânî, Barâk'ın Kirmân Melik'i olduğunu ve Hitaylı Barâk Hâcib olarak adlandırıldığını,⁸ Hamdullâh Mustevfi ile Natanzî, Barâk'ın ve kardeşi Hamit Bûr'un Karahıtay hükümdarı Gürhân'ın emirlerinden olduğunu zikretmektedirler.⁹ İbni Haldûn ve Yahya b. Abdullatif Kazvinî, Barâk'ın Karahıtay hükümdarı Gürhân'ın hâcibi

² V. Minorski, "Kutlug-Han", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. VI, İstanbul 1977, s. 1053.

³ Bu isim Sımtü'l-ulâ'nın İstanbul nüshasında Kuldüz şeklinde geçmektedir. Bkz. Nâsireddîn Münşi-i Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ li'l-Hazreti'l-'ulyâ, der Târih-i Karâhutâyân-i Kirmân*, Neşr. Abbâs İkbâl Aştîyânî, İntişârât-i Esâfir, Tahrân 1328 hş., s. 22, dipnot 1.

⁴ Karahıtay hükümdarları Gürhan veya Gur Han unvanını taşıyorlardı. Cüveynî; bunu Han-i Hanân yani Hanların Hanı olarak izah eder. Bkz. Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013, s. 308.

⁵ Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 22.

⁶ Hândmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer fî Ahbârî Efrâdî'l-beşer*, C. III, Neşr. Muhammed Debîr Siyakî, Tahrân 1380 hş., s. 266.

⁷ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 397.

⁸ Mînhâc-i Sirâc Osman b. Muhammed el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsiri ya Târih-i İrân u İslâm*, C. I, Neşr. Abdülhayy Habîbî, Dünyâ-yi Kitâb, Tahrân 1363 hş., s. 284.

⁹ Hamdullâh Mustevfi-i Kazvinî, *Târih-i Güzide*, Neşr. Abdülhüseyn Nevâ'i, Tahrân 1364 hş., s. 528; Muineddîn Natanzî, *Müntehabü'l-Tevârih-i Muîni*, Neşr. Pervîn İstehri, İntişârât-i Esâfir, Tahrân 1383 hş., s. 24.

olduğunu¹⁰ yine aynı şekilde Ali Han Vezîrî de onun Karahıtaylar'ın ileri gelenlerinden olup aynı zaman da Karahıtay hükümdarı Gürhân'ın hâcibi olduğunu belirtmektedir.¹¹

Barâk kelimesinin aslı Türkçe olup, uzun tüylü, az çok efsanevi bir köpeğe verilen addır. Türklerin inancına göre akbaba yaşlandığı zaman iki yumurta yumurtlar ve onların üstüne kuluçkaya yatar. Bu yumurtalardan birinden barâk adı verilen köpek çıkar. Bu, en hızlı koşan ve avı en iyi koruyan köpektir. Diğer yumurtadan da akbabanın yavrusu çıkar ki o da en son yavrusudur.¹² Mecmau'l-Ensab'ın müellifi Muhammed Şebânkâreî'de bu Türkçe kelimeye uygun olarak Barâk'ın Hıtay Türklerinden olduğunu zikretmektedir.¹³ Ancak elde ettiğimiz diğer kaynaklarda Barâk Hâcib'in Türk olduğuna dair herhangi bir bilgi geçmemektedir ve hemen hemen bütün kaynaklarda Barâk'ın Karahıtay asıllı olduğu zikredilmektedir.

2. Barâk Hâcib'in Hârizmşâhlar'a Elçi Olarak Gönderilmesi

Barâk; Karahıtay hükümdarı Gürhan'ın hâcibi kardeşi Husâmeddîn Hamit Bûr Tayengû da onun komutanlarındandı.¹⁴ Barâk Hâcib; Karahıtaylar'ın, Hârizmşâhlar'dan aldığı yıllık vergiyi¹⁵ tahsil etmek için Karahıtay hükümdarı Gürhan tarafından Hârizmşâh Alâaddîn Muhammed Tekiş'e elçi olarak gönderilmiştir.¹⁶ Karahıtay elçisi olarak Hârizm'e gelen Barâk, Sultan Tekiş tarafından sarayda bir müddet alıkonulmuş ve bu alıkonulma Karahıtaylar'ın yıkılışına kadar sürmüştür.¹⁷

¹⁰ İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, (Tercüme-i Abdulmuhammed Âyefî), C. IV, Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâlâât-i Ferhengî. Tahrân 1383 hş., s. 241; Yahya b. Abdullatif Kazvinî, *Lubb et-Tevârih*, İntişârât-i Bunyâd u Güyâ, Tahrân, 1363 hş., s. 219.

¹¹ Ahmed Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, Neşr. Bâstânî-i Pârîzî (Muhammed İbrahim), İntişârât-i İlmî, Tahrân 1364 hş., s. 427; krş. Cemşit Rüstâ, "Elçiyân-i Karâhtâyî der Derbâr-i Hârezmşâhîyân; Zemînehây-i Te'esîs-i Silsile-i Karâhtâyîyân-i Kirmân" *Târih-i İran*, Şomâre 70/5, Tâbistân- Payız, 1391 (2012), s. 91.

¹² Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, (Haz. Ahmet B. Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 162.

¹³ Muhammed b. Ali b. Muhammed Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensab*, Neşr. Mîr Hâşim Muhaddis, Müessesese-yi İntişârât-i Emîr Kebir, Tahrân 1363 hş., s. 195.

¹⁴ Kirmânî, *Smtü'l-ulâ*, s. 22; Natanzî, *Müntehabü't Tevârih-i Muînî*, s. 25; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 427.

¹⁵ 1141 yılında Karahıtaylar ile Selçuklular arasında meydana gelen ve Selçuklu sultanı Sencer'in mağlubiyetliyle sonuçlanan Katvan Savaşından kısa bir süre sonra Erbüz kumandasındaki Karahıtay ordusu Hârizm'e girerek pekçok yerleşim yerini yağmaladı. Bu durum üzerine Hârizmşâh Atsız, Karahıtay hükümdarı Gürhan ile sulh yapmaya mecbur kaldı ve yıllık 30 bin dinar altın vergi vermeyi kabul etti. Karahıtaylar'ın aldığı bu yıllık vergi Hârizmşâhlar'ın güçlenip kuvvetli bir devlet kurmasına kadar sürmüştür. Barâk Hâcib'te muhtemelen bu yıllık vergiyi tahsil etmek için Hârizm'e gelmişti. Bkz. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 309; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 349; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 54; Cemşit Rüstâ, "Elçiyân-i Karâhtâyî der Derbâr-i Hârezmşâhîyân", s. 77.

¹⁶ Cüveynî'ye göre, Hârezmşâhlar'a Barâk Hâcib'in büyük kardeşi Hamit Bûr elçi olarak gönderilmiş ve bu görevi iki-üç defa sürdürmüştür. Bkz. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 397.

¹⁷ Kirmânî, *Smtü'l-ulâ*, s. 22; Mîrhând, *Ravzatu's-safâ fî Sireti'l-enbiyâ ve'l-Mülük ve'l-Hülefâ*, Neşr. Abbâs Zeryâb, Tahrân 1358 hş., s. 727; Hândmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 266-267; Abdullatif Kazvinî, *Lubb et-Tevârih*, s. 219-220; Nesevî, *Celalü'ttin Harezmsah*, (Trc. Necip Asım), İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 61; Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensab*, s. 195; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 327; krş. W. Barthold, "Barak Hâcib", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. II, İstanbul 1979, s. 307; Rûzbeh Zerrînüb, "Barâk Hâcib", *Dâ'iretü'l-ma'ârif-i Bozorg-i İslâm*, C. XI, 1391 Tahrân hş., s. 632.

Barâk ve kardeşi Hamit Bûr'un Hârizmşâhlar'ın himayesi altına girmelerine dair iki rivayet vardır. Kaynakların verdiği bilgilere göre Karahıtaylar; Rebî'ü'l-evvel 607 yılında (Ağustos-Eylül 1210) Endincân (veya Andincân) civarındaki İlâmîş sahasında¹⁸ yapılan savaşta Hârizmşâhlar tarafından yenilgiye uğratıldıktan kısa bir süre sonra yıkılınca, Barâk maiyetiyle birlikte Hârizmşâhlar'ın himayesi altına girerek; önce hâcib, daha sonra da Alâaddîn Muhammed'in oğlu Gıyâseddîn Pîrşâh'a¹⁹ atabeg olarak tayin edilmiştir.²⁰ Diğer bir rivayette ise yukarıda bahsettiğimiz savaşta Karahıtay kumandanı Tayangu Taraz²¹ (veya Tiraz), Sultan'ın askerleri tarafından ele geçirilince onun yanında bulunan Hamit Bûr ile Barâk Hâcib onunla birlikte esir alınıp Sultan Muhammed Hârizmşâh'ın karargâhına getirilmişlerdir. Bu iki kardeş kısa zamanda Sultan'ın yakınlığını kazanıp onun devletinde Barâk hâcibliğe, Hamit Bûr ise emirliğe yükselmişti.²²

Hârizmşâhlar'da emirliğe yükselen Hamit Bûr'u Sultan Muhammed, Maverâünnehir'e giderken, birkaç bin adamla yönetici olarak Buhara'da bıraktı. Hamit Bûr daha sonra Hârizmşâhlar'ın yıkılmaya yüz tuttuğu sıralarda Moğollar tarafından öldürüldü.²³ Barâk'a gelince; Alâaddîn Muhammed ve oğullarının, Moğollar'ın önünden kaçmak zorunda kaldıkları sırada, şehzadelere Gıyâseddîn Pîrşâh ile birlikte Irâk-ı Acem'e yerleşti. Gıyâseddîn Pîrşâh; 618 yılının sonuna doğru (1221-22 kışı) babası öldükten, büyük kardeşi Celâleddîn Hindistan'a kaçtıktan ve Moğollar harap olmuş memleketten çekildikten sonra, bütün İnan'da hükümdar olarak tanındı. Bu durumla birlikte Gıyâseddîn; gözde emirleri arasın da sayılan Barâk'ı da İsfahân valiliğine tayin etti.²⁴

¹⁸ V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, s. 379; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, s. 184.

¹⁹ Bu kelime *Sımtü'l-ulâ* (s. 21-22)'da Gıyâseddîn Yezşâh (یزشاه), *Târih-i Güzide* (s. 528) de ise Gıyâseddîn Bîzşâh (بیزشاه) şeklinde geçmektedir.

²⁰ Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 22; İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, C. IV, s. 241; Hândmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 266-267; krş. Abdülkerim Özyayın, "Barak Hâcib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. V, Ankara 2002, s. 62.

²¹ Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 428), Tayangu Taraz'ın, Barâk Hâcib'in kardeşi olduğunu zikretmektedir. Vezîrî muhtemelen Tayangu Taraz'ı, Barâk'ın kardeşi olan Hamit Bûr Tayangu ile karıştırmıştır. krş. Cemşit Rûstâ, "Elçiyân-i Karahıtâyî der Derbâr-i Hârezmşâhiyân", s. 95.

²² Cüveynî, *Tarih-i Cihan Gûşa*, s. 397; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 428-429; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, s. 387.

²³ Cengiz Han öncülüğündeki Moğol orduları Zilhicce 616 (Şubat 1220) yılında Buhara şehrini kuşattılar. Burada bulunan elli kişilik bir grup mukavemeti gereksiz görerek kurtuluşun Horâsân'a gitmekte olduğunu düşünüyorlardı. Bu düşünce ile Keşli Han, Sevinç Han, Barâk Hâcib'in biraderi Hamîd Bûr ve rivayete göre vaktiyle Cengiz Han'dan kaçıp Sultan'a iltihak etmiş ve bu yüzden Han sıfatı almış olan Gökhan'dan mürekkep kumandanlar, kurtuluşa ulaşmak için şehrin müdafaaasını terk ederek şehirden dışarıya çıkmaya karar verdiler. Onlar kaçma düşüncesiyle kuşatmanın üçüncü günü akşamı ani bir taarruzla çemberi yarıp çıktılarsa da, daha Ceyhun kenarına varmadan arkalarından süratle yetişen Moğol süvarileri tarafından çevrilerek kılıçtan geçirildiler. Bkz. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Gûşa*, s. 134; Abd el-Muhammed Âyetî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâleât-i Ferhengî Tahrân 1383 hş., s. 298; Natanzî, *Müntehabü't Tevârih-i Muînî*, s. 24; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, s. 261.

²⁴ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Gûşa*, s. 397; Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 23; Hândmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 267; Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensâb*, s. 196; W. Barthold, "Barak Hâcib", *İslam Ansiklopedisi*, C. II, s. 307.

3. Kutluhanlılar veya Kirmân Karahıtayları'nın Kuruluşu (619/1222-23)

Barâk Hâcib; başında Tolan Çerbi'nin bulunduğu Moğol ordusunun öncü birliklerinin İran'a yaklaşması üzerine Hindistan'a²⁵ Celâleddîn Hârizmşâh'ın yanına gitmeye karar verdi ve Gıyâseddîn Pîrşâh'tan izin alarak Kirmân yolundan Hindistan'a hareket etti.²⁶ Barâk; Hindistan'a doğru hareket ettiği sırada yanında Hârizmşâhlar Devleti'nin kumandanları Sevinç Melik, سنكر Melik ve كلر Melik'te bulunmaktaydı.²⁷ Barâk Hâcib ve yanındakiler Cîrûft²⁸ ile Kamadi yakınlarında bulunan Guvâşîr kalesine varınca oranın gençleri, Barâk Hâcib'i oradan ayrılincaya kadar takip edip, onun mallarını ele geçirmek konusunda Kirmân valisi Şucâeddîn Ebû'l Kâsım Zevcânî'yi ikna ettiler.²⁹ Barâk oradan ayrılınca onları kendileri için av ya da yağma sofrası sanan 5-6 bin kişilik bir birlik yola çıktı. Fakat işin aslının onların düşündükleri gibi olmadığını çok kısa bir zaman sonra anladılar. Onlar kafilere yaklaştıkları zaman Barâk, kafilere bulunan kadınlara erkek elbisesi giyip silahlanmalarını emretti. Takip etmeye gelenleri çepeçevre sardıkları zaman Şucaeddîn'in adamlarından bir kısmı Türk oldukları için hemen Barâk'ın yanına geçtiler.³⁰ Bunun üzerine Şucaeddîn ve geriye kalan adamları yakında bulunan Hark ve Abbâsi kalelerine sığınmak istediler. Fakat Barâk'ın emrinde bulunan Türkler, bulutu yarıp çıkan şimşekler gibi onların üzerine atıldılar. Taciklerin çoğunu boş bir alana toplayarak kılıçtan geçirdikleri sırada Şucâeddîn bir grup askerle birlikte kaleye sığınmayı başarmıştı. Burası Barâk tarafından bir iki gün kuşatma altında tutulunca zahire olmadığı içi kaledelikler aşağıya inmeye mecbur kaldılar. Barâk, Şucâeddîn'i zincire vurdurarak beraberinde Guvâşîr (Kirmân)'e getirdi. Guvâşîr (Kale-i Dohter)³¹ kalesinin önünde Şucâeddîn'in oğluna haber göndererek, babasının hayatına karşılık kaleyi teslim etmesini istedi. Ancak oğlu bu teklifi kabul etmeyince Barâk, Şucâeddîn'i öldürüp³² kaleyi ve hisarı kuşattı³³ (619/1222-23).³⁴ Kuşatma sırasında kaleden

²⁵ Barâk'ın Hindistan'a gitmesiyle ilgili yukarıda verdiğimiz bilgi dışında iki farklı rivayet ortaya atılmıştır. Bunlardan ilkinde göre Barâk Hâcib, İsfahân valiliğine tayin edildikten sonra, bu şehrin veziri olan Tâceddîn Kerîm eş-Şarkî ile ihtilâfa düşmüş ve bu yüzden Hindistan'a doğru gitmişti. Bkz. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 391; Hamdullâh Mustevfî, *Târih-i Güzide*, s. 528; Natanzî, *Müntehabü't Tevârih-i Muîni*, s. 24. Bir diğer rivayette ise Barâk artan Moğol baskılarından dolayı Hindistan'da hüküm süren Delhi Sultan'ı Şemseddîn İltutmuş'un yanına gitmek için Hindistan'a doğru hareket ettiği zikredilmektedir. Bkz. *Târih-i Şâhi Karâhitâyân-i Kirmân* (Anonim), Neşr. Bâstânî-i Pârîzî, Neşr-i İlmî, Tahrân 1379 hş., s. 59; Kadı Ahmed Gaffârî-i Kazvîni, *Târih-i Cihan Ara*, Kitâb-i Furûşî-i Hâfız, Tahrân 1338 hş., s. 122.

²⁶ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 397; Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensâb*, s. 196; Abbâs İkbâl Âştîyânî, *Târih-i Moğol*, Müessesesi-yi İntişârât-i Nigâh, Tahrân 1387 hş., s. 414.

²⁷ Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 23; Mîrhând, *Ravzatu's-safâ*, s. 726.

²⁸ Kirmân eyaletinin önemli şehirlerinden olan Cîrûft şehri; Berdesîr ve Hürmüz şehirlerinin ortasında bulunmaktadır. Bkz. V. Minorsky, *Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Mesrik İle'l-Magrib*, (Çev. Abdullah Duman-Murat Ağarı) Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 81.

²⁹ Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 23; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 397; Mîrhând, *Ravzatu's-safâ*, s. 726; Hândmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 267.

³⁰ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 397-398; krş. Ahmet Taşağıl, "Kutluhanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 62.

³¹ Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 430.

³² Şebânkâreî'ye göre Barâk; Şucâeddîn'i ve oğlunu birlikte öldürmüştür. Bkz. Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensâb*, s. 196.

³³ Kirmânî, bu kuşatmadan altı ay sonra Barâk Hâcib'in Berdesîr'in (buna Hürmüz'de dâhil) bütün vilayetlerini, Kale-i Kûh'u ve Sîrgân'ı fethettiğini zikretmektedir. Bkz. Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 23.

bir bekçi (pâsbân) kaçıp Barâk'ın yanına geldi ve ona, "Kaledekilerin korumadıkları bir yol biliyorum, sizi o yoldan kaleye götürüyüm" dedi. Barâk, ona yakınlık gösterip birçok vaatlerde bulduktan sonra, tam olarak güvenemediği için gerekli tedbirleri alıp onu ertesi gece kaleye geri gönderdi. Adam, kaleye varınca oradan dışarı bir kız gönderdi. Kız, askerlere kılavuzluk ederek onları kaleye soktu. Böylece dış kaleye giren Barâk'ın askerleri sabahleyin davul ve naralarla yeri göğü inlettiler. Eşyasını dış kaleye (hisar) taşıyan Barâk Hâcib, Şucaeddîn'in oğlunun iç kaleye sığındığını öğrenince hemen orayı kuşatma altına aldı.³⁵ Tam da bu esnada Sultan Celâleddîn'in Hindistan'dan³⁶ ansızın gelmekte olduğu haberi Barâk Hâcib'e ulaşınca,³⁷ Barâk çok kıymetli hediyelerle birlikte bağlılığını bildiren bir elçiyi Sultan'a gönderdi ve Sultan şehre varınca da ona, kızıyla evlenmesini teklif etti. Sultan'da, onun bu teklifini kabul ederek Barâk'ın kızıyla³⁸ evlendi.³⁹ Bu arada Barâk Hâcib, kaleye bir haberci göndererek Şucaeddîn'in oğluna Sultan'ın şehre geldiğini bildirdi. Şucaeddîn'in oğlu, "Gözümle onun Çetr'ini görmeden hisarı terk etmem" demesi üzerine Sultan hisarın önüne gelerek kendini Şucaeddîn'in oğluna gösterdi. Bunun üzerine Şucaeddîn'in oğlu hiç düşünmeden önden adamlarını kıymetli hediyelerle birlikte gönderdikten sonra arkadan kendisi de bir kılıç ve bir kumaşla Sultan'a teslim oldu. Sultan Celâleddîn'de ona ilgi ve sevgi gösterdikten sonra Barâk ile birlikte hisara doğru yürüdü.⁴⁰

Sultan Celâleddîn kaleyi teslim aldıktan birkaç gün sonra avlanmak için hisardan dışarıya çıktı. Sultan, Barâk Hâcib'i de götürmek istemesine rağmen o, ayak ağrılarını (derd-i pâ) ileri sürerek onunla beraber gitmek istemedi. Yolda Sultan'a, onun gelmek istemediğini bildirdikleri zaman o, Barâk Hâcib'in kendisine karşı bir tertibin içinde olduğunu anlayıp, onu denemek için güvendiği adamlarından birini Barâk Hâcib'in yanına gönderdi. Ona; "Irak'a en

³⁴ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 398; Kirmânî, *Sımtü'l-ula*, s. 23; *Târih-i Şâhi Karâhitâyân-i Kirmân*, s. 59; Benâketî, *Târih-i Benâketî (Ravzat üli'l-elbâb fi Ma'rifeti't-tevârih ve l-ensâb)*, Neşr. Ca'fer Şî'ar, Silsile-i İntişârât-i Encümen-i Asâr-i Millî, Tahrân 1348 hş., s. 211-382; Abbâs İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 414.

³⁵ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 398.

³⁶ Sultan Celâleddîn'in Kirmân'a gelme nedeni *Tarih-i Cihan Güşa* ile Câmî'ü't-Tevârih'te şu şekilde anlatılmaktadır: O sırada, Irak (Irak-ı Acem)'a yerleşmiş olan Sultan Gıyâseddîn tarafından Irak'ta bulunan askerlerin büyük bir kısmının Sultan Celâleddîn'in tarafını tuttuğunu bildiren ve onu Irak'a davet eden bir elçi geldi. Ondan sonra, Barâk Hâcib'in Kirmân'da olduğu ve Guvâşîr'i kuşattığı haberinden başka Moğolların oraya geldiği haberini de alınca, Sultan Celâleddîn oradan kalkıp Mekran'ın yolunu tuttu. Kötü havası yüzünden adamlarının çoğunu orada kaybetti. Bkz. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 253; Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmî'ü't-Tevârih ez Âgâz-i Peydâyiş-i Kebâyil-i Moğol ta Pâyân-i Dovrey-i Timûr Kâân*, C. I, Neşr. Behmen Kerîmî, İntişârât-ı İkbâl, Tahrân 1338 hş., s. 391.

³⁷ Bu olay *Cihan Güşa* (s. 398)'nın Türkçe çevirisinde; "Sultan'ın Hindistan'a gitmekte olduğu haberi gelince" şeklinde tercüme edilmiştir. Muhtemelen bir yazım yanlışlığı olmuştur. Çünkü *Cihan Güşa*'nın Farsça metninde "Celâleddîn'in Hindistan'dan geldiği haberi gelince" şeklindedir. Ayrıca önceki dipnotta verdiğimiz bilgilerde bunu doğrulamaktadır. Bkz. Atâ Melik b. Muhammed Cüveynî, *Târih-i Cihangüşây-i Cüveynî*, Neşr. Muhammed Kazvîni, Müessese-yi İntişârât-i Nigâh, Tahrân 1391 hş., s. 510.

³⁸ Türk Ansiklopedisinde bu kişinin Terken (Hatun) olduğu zikredilmektedir. Bkz. Yılmaz Öztuna, "Kutluğ-Hanlar veya Kirmân Karahitayları" *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. XXII, Ankara 1975, s. 392. Bu kaynak dışında hiçbir kaynakta Barâk'ın hangi kızını Celâleddîn'le evlendirdiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

³⁹ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 353; Muhammed Âyetî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, s. 319; Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Muîni*, s. 25; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsri*, s. 314-315; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 430; krs. Abdülkerim Özeydin, "Barak Hâcib", *DİA*, C. V, s. 61.

⁴⁰ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 398; Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmî'ü't-Tevârih*, C. I, s. 391.

kısa zamanda gitmemiz gerekiyor ve oraya gitme işi bizim için diğer işlerden daha önemli görünüyor. Irak konusunda bilginizden ve tecrübenizden yararlanmak için sizi av yerinde bekliyorum” diye haber gönderdi. Barâk, ona cevap olarak; “Oraya gitmesine ve Sultan’ın emrini yerine getirmesine ayak ağrısının (derd-i pâ) engel olduğunu, Sultan’ın yapacağı en doğru işin bir an önce Irak’a hareket etmek olduğunu, çünkü Guvâşîr’in Sultan’ın ülkesine başkent olmaya uygun bir yer olmadığını, Sultan ve askeri için rahat edebilecekleri bir şehir olmadığını ileri sürmüş ve eğer Sultan oraya bir naib veya komutan tayin etmek isterse, onun hizmetinde saçlarını ağartmış, ona önemli faydaları dokunmuş, bu bölgeyi kendi imkânlarıyla ele geçirmiş olan benden daha iyisini bulamaz” dedi.⁴¹ Barâk, Sultan’ın elçisini gönderdikten sonra Sultan’ın şehirde kalan askerlerini de dışarıya çıkararak şehrin kapılarını kapadı.⁴² Nesevi’de geçen bilgilere bakacak olursak Sultan Celâleddîn’in Barâk Hâcib’in sadakatine güvenmediği ve Kirmân bölgesini ondan almak istediğini görüyoruz. Ancak Vezir Şerefülmülk Ali b. Ebul Kasım el-Hucendî; Barâk’ın memleket hâkimleri ve hudut beyleri içinde ilk itaat eden kişi olduğunu, kimsenin onun ihanetini görmediğini ve içinden neler geçtiğinin de bilinmeyeceğinden dolayı böyle bir hareketin endişe verici olacağını söyleyip Sultan Celâleddîn’i bu fikirden vaz geçirdi.⁴³ Sultan Celâleddîn daha fazla vakit kaybetmeye niyeti olmadığı için Barâk’a; iltifat ve övgü dolu sözler ihtiva eden bir mektup göndererek “Kutlug Han”⁴⁴ unvanını vermiş ve hâkimiyet alameti olan menşûr ve hil’ât göndererek onu, Kirmân hâkimi olarak tayin etmiştir.⁴⁵ Sultan Celâleddîn bu sorunu hallettikten sonra Şirâz’a doğru hareket etti. Sultan oradan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Barâk Hâcib durumunu kuvvetlendirerek Kirmân’ın birçok yerine hâkim olmuşsa da hala Hârizmşâhlara tabi idi.⁴⁶

⁴¹ Cüveynî bu olayı Tarih-i Cihan Güşa’nın “Barâk Hâcib ve Kirmân Bölgesinin Fethi” (s. 399) kısmında şu şekilde anlatmaktadır: Bir gün Sultan, yanına birkaç asker (haşem) alıp av eğlencesinde hazır bulunmak için hisardan dışarı çıkarken Barâk’a da beraber gitmelerini teklif etti. Barâk hasta olduğunu ileri sürerek onunla gitmek istemedi. Bunun üzerine Sultan, Barâk’ın niyetinin kötü olduğunu anladı. Sultan, av yerine varınca Guvâşîr’i başkent yapma konusunda görüşünü almak bahanesiyle Barâk’ı yanına çağırdı. Barâk buna karşılık, “Ben bu yöreleri kılıcımın gücüyle aldım. Buranın saltanat başkenti olması söz konusu olamaz. Eğer bu kaleyi emin birine bırakmak isterseniz, eski bir köleniz olan ve uzun süre size hizmet etmiş bu kulunuzdan uygununu bulamazsınız. Bu kulunuzun yaşı ilerledi ve hareket etmeye gücü kalmadı. Bundan sonra niyetim burada kalıp hanedanınızın duasını almaktır. Zaten Sultan burada kalmak istese bile çabucak sıklıp burayı terk etmek zorunda kalır” cevabıyla birlikte kıymetli hediyeler gönderdi. Krş. Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi’ü’t-Tevârih*, C. I, s. 391; Kirmânî, *Sımtü’l-ulâ*, s. 23-24.

⁴² Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 353; Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi’ü’t-Tevârih*, C. I, s. 391-392; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 430-431.

⁴³ Nesevi, *Celalüddin Harezemşah*, s. 62; krş. İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, C. IV, s. 241-242.

⁴⁴ Kaynakların verdiği bilgilerden anlaşılıyor ki Barâk Hâcib’e bu unvan birkaç kere, farklı kişiler tarafından verilmiştir. Örneğin Sımtü’l-ulâ, (s. 23)’nın verdiği bilgilere göre Barâk Hâcib “Kutlug Han” unvanı hem Sultan Celâleddîn’den hem de Ögedey (Oktay) Han’dan almıştır. Ravzatu’s-safâ, (s. 726); Târih-i Güzîde (s. 529) ve Müntehabü’t Tevârih-i Muînî (s. 26)’de, Ögedey’in Barâk Hâcib’e bu unvanı verdiğini zikretmektedirler. Tarih-i Cihan Güşa, (s. 397)’da Barâk Hâcib’e, “Kutlug Han” unvanının Hârezmşâh Devleti’nin hizmetine girdiği sıralarda Sultan Gıyâseddîn tarafından verildiği kaydedilmektedir. Lubb et-Tevârih (s. 220)’te ise Barâk Hâcib’in isminin Cengiz Hân’ın divanının da Kutlug Hân şeklinde yazıldığı zikredilmektedir.

⁴⁵ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 399; Kirmânî, *Sımtü’l-ulâ*, s. 24.

⁴⁶ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 399; Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi’ü’t-Tevârih*, C. I, s. 392; Nesevi, *Celalüddin Harezemşah*, s. 62; İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, C. IV, s. 242.

4. Barâk Hâcib'in Hârizmşâhlar'a Karşı İsyanı ve Kirmân'a Hâkim Olması

Barâk, Celâleddîn Hârizmşâh'ın Gürcüler'le uğraşmasından faydalanarak ülkeye tek başına hâkim olmak için Cemâziyelâhir 623 (Mayıs-Haziran 1226)'te Sultan Celâleddîn'e karşı isyan etti ve Moğollarla iş birliğine girişti. Rivayete göre Moğollar'a Celâleddîn'e ait gizli haber ve sırları ulaştırıp ülkesinin genişliğini ve mallarının çokluğunu anlatıp durmuş, şayet bu geniş ülkeye daha da toprak katacak olursa memleketlerinin genişleyeceğini, askerlerinin çoğalacağını ve böylece ellerindeki şehirleri tekrar onlardan geri alabileceklerini bildirmişti. O sıralarda Tiflis'te bulunan Sultan Celâleddîn, Kirmân'da Barâk Hâcib'in isyan ettiğini öğrenince kardeşi Giyâseddin'i altı bin kişi ile üzerine göndermiş, kendisi de bu seferini yarıda kesip birkaç yüz atlı ile yola koyulmuş ve 17 gün gibi kısa bir sürede Tiflis'ten Kirmân'a varmıştı.⁴⁷

İbnü'l Esîr'in belirttiğine göre, Celâleddîn Kirmân'da bulunan Barâk Hâcib ile görüşmek üzere önceden bir elçi göndermiş, ona yeşilli hil'âtlar ulaştırıp gönlünün rahat olmasını ve onunla çatışmaya girmeye niyetinin olmadığını göstermek istemişti. O, Barâk'ın her hangi bir hazırlığa girişip itaatsizlik etmesini önlemek için böyle davranmıştı. Ancak Celâleddîn'in gönderdiği bu elçi Kirmân'a varınca Barâk Hâcib daha evvelki tecrübelerinden ve Celâleddîn'in stratejisinden haberdar olduğu için bunun bir tuzak olduğunu anlamıştı. Barâk bu tuzağa düşmemek için çocuklarını ve ailesinden kendisine yakın olanları, sevdiği ve değer verdiği eşyalarla birlikte oradan ayrılıp son derece müstahkem ve ulaşılması zor bir kaleye kapanmıştı. Barâk kaleye sığındıktan sonra adamlarından güvendiklerini Kirmân'ı korumak üzere görevlendirip Celâleddîn'e de haber göndererek şöyle demişti: "Ben senin kapıda bir kulum. Senin buralara tekrar geri gelmek istediğini haber aldığımında gelip yerleşsin diye bu şehirleri boşalttım. Eğer buraları tekrar bana vereceğini bilsem, senin kapına gelip yüz sürerim; ancak başıma bir felâketin gelmesinden de korkmaktayım." Öte yandan Celâleddîn'in gönderdiği elçi Barâk Hâcib'e hep Celâleddîn'in Tiflis'te olduğunu söyleyip durmuş ve bu konuda bir hayli yemin etmiş olduğu hâlde, Barâk Hâcib bu elçinin yeminlerine iltifat etmemişti.⁴⁸ Sultan'ın gelmekte olduğunu bilen Barâk, ona çok kıymetli hediyelerle adamlar gönderip yaptıklarından dolayı Sultan'dan özür diledi. Barâk'ın elinde bulunan kaleleri almaya imkân olmadığını ve bunları kuşatabilmek için de uzun bir müddete gerek olduğunu anlayan Sultan Celâleddîn, Barâk'ın bu özrünü kabul etmiş ve İsfahân yakınlarında bir yerde konaklayarak Barâk Hâcib'e çeşitli hil'âtlar göndererek onu tekrar Kirmân hâkimi olarak tayin etmiştir.

Sultan Celâleddîn, İsfahân yakınlarında bulunduğu sırada Tiflis'teki vezirinden kendisine bir elçi gelmişti. Bu elçinin getirdiği mektupta vezir; Ahlât'ta el-Melikü'l-Eşref'in askerlerinin kendi askerlerini mağlûp ettiğini ve onları perişan edip geri çevirdiklerini anlatıyor, tekrar Tiflis'e dönmesi hususunda onu teşvik ediyordu. Bu durum

⁴⁷ İbnü'l Esîr, *El-Kâmil fi't-Târih*, C. XII, (Türkçe Trc. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özyayın), Bahar Yayınları, İstanbul 1987. s. 417; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşâ*, s. 363-364; Muhammed Âyetî *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, s. 320; Hamdullâh Mustevfî, *Târih-i Güzide*, s. 498; Nesevî, *Celâlüttin Harezemşah*, s. 76-77; krş. Mükrimin Halil Yınanç, "Celâleddin Harezemşah", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. III, İstanbul 1963, s. 50; W. Barthold, "Barâk Hâcib", *İslam Ansiklopedisi*, C. II, s. 308.

⁴⁸ İbnü'l Esîr, *El-Kâmil*, C. XII, s. 412-413; krş. İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, C. IV, s. 242.

üzerine Celâleddîn süratle Tiflis'e doğru hareket etti (623/1226).⁴⁹ Sultan oradan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Barâk Hâcib durumunu kuvvetlendirerek o bölgenin tamamını hükmü altına alarak askerlerinin sayısını, savaş araç ve gereçlerinin miktarını arttırdı.⁵⁰

Hicri 625 (1228) yılının sonlarına doğru abisi Celâleddîn ile anlaşmazlığa düşen Gıyâseddîn, Hûzistân⁵¹ sınırında bulunduğu sırada, geldiğini haber vermek için Barâk Hâcib'in yanına bir elçi gönderdi. Barâk, Gıyâseddîn'in Hûzistan sınırında bulunduğunu haber alınca onu Aberkuh'da karşılayarak Kirmân'a davet etti.⁵² Barâk Hâcib, iki üç gün Gıyâseddîn'e gereken şekilde hizmet etti. Fakat Barâk, Gıyâseddîn'in yanında beş yüzü geçmeyen az sayıda asker görünce ona karşı olan tavrını değiştirdi. Bununla birlikte Barâk Hâcib; Sultan Gıyâseddîn'in annesiyle evlenirse daha yüksek bir makama ulaşabileceğini ve Sultan Gıyâseddîn ile aynı minderde oturabileceğini düşündü. Sonra da yakın adamlarından biriyle gönderdiği bir haberle Sultan'a oğluymuş gibi hitap ederek niyetini açıkladı.⁵³ Bunun üzerine bir gün Sultan, Barâk Hâcib'e sordu: "Sana sultanlığı kim verdi". Barâk Hâcib, cevap verdi: "Sultanlığı bana o meliklerin meliki vermiştir ki; saltanat külâhını⁵⁴ Sâ mânîlerden alıp, o hanedanın köleleri olan Sebük Tegin ve Mahmûd (Gaznelilerin)'un başına koyan; hükümdarlık kıyafetini Selçuklu Sultanlarından alıp, onların kölesi olan Hârizmşâhlar'a ve senin seleflerine bedava vermiştir".⁵⁵ Bu sözlerden birkaç gün sonra, kendi gücünü onun gücüyle karşılaştıran Sultan, onun isteğini reddetmek için zaman ve zeminin uygun olmadığını anladı. Bunun üzerine Gıyâseddîn, Barâk Hâcib ile anlaşmaya karar verdi ve durumu annesine anlattı. Annesi önce reddettiyse de oğlunun ısrarına dayanamayarak Barâk ile evlenmeyi kabul etti (625/1228).⁵⁶

Kısa bir müddet sonra Gıyâseddîn'in hizmetinde bulunan iki kişi Barâk Hâcib'in yanına gelerek Sultan'ın ona karşı bir komplo hazırlığı içinde olduğunu söylediler. Ancak Sultan Gıyâseddîn'den; birbirlerine karşı her hangi bir menfî hareket de bulunmayacaklarına dair söz almış olan Barâk Hâcib bu söylentilere itibar etmemesine rağmen, bu olayı araştırmaktan da geri kalmadı. Yapılan tahkik sonucunda Barâk;

⁴⁹ İbnü'l Esîr, *El-Kâmîl*, C. XII, s. 413; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 364-365; İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, C. IV, s. 252.

⁵⁰ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 399.

⁵¹ İbnü'l Esîr; Celâleddîn'in Tatarlarla uğraştığı sırada kardeşi Gıyâseddîn'in yanında bulunan muhalif emirlerle birlikte kaçıp, Abbasî halifesinin hâkimiyeti altında bulunan Hûzistan'a doğru yönelindiklerini; ancak halifenin Hûzistân'daki naibinin bunun bir hile ve tuzak olduğunu düşünerek onları Hûzistân'a sokmadığını yazmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. İbnü'l Esîr, *El-Kâmîl*, C. XII, s. 433.

⁵² Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 393; Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi'ü't-Tevârih*, C. I, s. 468; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 431; Abbâs İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 105; krş. Zerînkûb, "Barâk Hâcib", *DMBİ*, C. XI, s. 633; Abdülkerim Özeydin, "Barak Hâcib", *DİA*, C. V, s. 61.

⁵³ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 393; Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi'ü't-Tevârih*, C. I, s. 468; Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 25; Hamdullâh Mustevfî, *Târih-i Güzide*, s. 397; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 432.

⁵⁴ Şebânkâreî, bu olayı şu şekilde zikretmektedir: Sultan Gıyâseddîn bir gün eğlence meclisinde Barâk'a sordu: Merv'in saltanatlığını sana kim verdi? Barak'ta: Meliklik kaftanını babanın ve kardeşinin (Hârizmşâhlar'ın) üzerinden çekip Moğolların üzerine örten kişi diye cevap verdi. Bkz. Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensâb*, s. 147.

⁵⁵ Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 25; Hamdullâh Mustevfî, *Târih-i Güzide*, s. 397; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 432.

⁵⁶ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 393; krş. Benâketî, *Târih-i Benâketî*, s. 384.

Gıyâseddîn ve annesinin, kendisini zehirlemek istediklerini öğrendi.⁵⁷ Bunun üzerine Barâk Hâcib; Gıyâseddîn'i, annesini ve yanların da bulunanları zindana attıktan kısa bir süre sonra; Sultan'ın annesini, Tâceddîn Kerîm eş-Şarkî, Cihan Pehlivan Elçiyi ve daha pek çok kişiyi idam ettirdi.⁵⁸ Gıyâseddîn'e gelecek olursak onun akıbeti hakkında kaynaklarda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Örneğin; Cüveynî bu konuyu şu şekilde zikretmektedir: O günler Gıyâseddîn'in mensubu olduğu hanedanın çöküş ve hasımlarının devletinin güçlenmeye başladığı günler olduğu için Barâk'ın adamlarının Barâk'ı ortadan kaldırmak konusunda Gıyâseddîn'e yaptıkları teklifi⁵⁹ biri Barâk'a söyleyince, Barâk derhal o adamları ve Sultan'ı sorguya çekti. İkrar etmeleri üzerine Barâk'ın emriyle hemen orada onları öldürdükten sonra Sultan Gıyâseddîn'i ve orada bulunmayan birkaç kişiyi de getirip boğmak için boyunlarına ip taktılar. Barâk; Sultan'a bağırarak, "Birbirimize kötülük yapmayacağız ve tehlike durumunda birbirimizin yardımına koşacağız diye anlaşma yapmıştık. Verdiğin sözü çiğnemeyi kendine nasıl yakıştırıyorsun?" dedi. Annesi orada oğlunun sesini duyunca boynuna ipi geçirdiklerini anladı. Oğluna olan aşırı sevgisinden donup kaldı ve ağıtlar yaktıktan kısa bir süre sonra onu da boğarak öldürdüler⁶⁰. Reşîdüddîn, Barâk Hâcib'in, onu bir kaleye hapsedtiğini, daha sonra boğdurarak öldürülüp kafasının Kaan (Ögedey Han)'a yollandığını ve Kaan'a sizin iki düşmanınız var. Bunlar: Celâleddîn ve Gıyâseddîn'dir. Ben birinin başını size yolladım şeklinde haber gönderdiğini zikretmektedir.⁶¹ İbni Haldûn'da onun bir kaleye hapsedildiğini ve burada öldürüldüğünü zikretmektedir.⁶² Benâketî, Gıyâseddîn'in Guvâşîr kalesine hapsedildiğini ve 625 (1227-28) yılında burada Barâk Hâcib tarafından öldürüldüğünü belirtmektedir.⁶³ Nesevî ise Gıyâseddîn'in bir kalede hapsedildiğini, fakat bundan sonra akıbetinin ne olduğunun kesin olarak bilinmediğini, bazılarına göre kalede hapis tutulurken Barâk tarafından öldürüldüğünü, bazılarına göre ise kaleden, burada bulunan kadınların yardımlarıyla İsfahân'a kaçtığını ve orada Sultan Celâleddîn'in emriyle öldürüldüğünü kaydeder.⁶⁴

Barâk Hâcib bu olaydan sonra Abbasî Halifesine⁶⁵ elçi gönderip Müslüman oldu-

⁵⁷ Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi'ü't-Tevârih*, C. I, s. 468; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, s. 432-433; W. Barthold, "Barak Hâcib", *İslam Ansiklopedisi*, C. II, s. 308; Abdülkerim Özeydin, "Barak Hâcib", *DİA*, C. V, s. 61.

⁵⁸ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 393; Nesevî, *Celâlüttin Harezemşah*, s. 89; İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, C. IV, s. 258.

⁵⁹ Nâsireddîn Münşî bu olayı: "Sultan Gıyâseddîn, kışın Nermâşîr'e gitti ve bahar ayının ortalarına doğru şehre geri geldi. Gıyâseddîn şehre geri geldikten sonra Barâk Hâcib'i ortadan kaldırmak için, Barâk Hâcib'in kardeşi Uğur Melik ile anlaştı" şeklinde zikretmektedir. Bkz. Kirmânî, *Sımtü'l-ülâ*, s. 25.

⁶⁰ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 394; krş. *Târih-i Şâhî Karâhutâyân-i Kirmân*, s. 62.

⁶¹ Reşîdüddîn Fazlullâh, *Câmi'ü't-Tevârih*, C. I, s. 468.

⁶² İbni Haldûn, *Târih-i İbni Haldûn*, C. IV, s. 258.

⁶³ Benâketî, *Târih-i Benâketî*, s. 240.

⁶⁴ Nesevî, *Celâlüttin Harezemşah*, s. 89; krş. Zerrînküb, "Barâk Hâcib", *DMBİ*, C. XI, s. 633.

⁶⁵ *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, (s. 163) ve bu konuda onu kaynak gösteren Bertold Spuler (*İran Moğolları*, Çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 171)'e göre Barâk Hâcib'e "Kutlug Sultan" unvanı Halife en-Nâsır Lidîmillâh tarafından verilmiştir. Vezîrî, (*Târih-i Kirmân*, C. I, s. 434) ise Barâk'a bu lakabın Halife el-Mustansır Billah tarafından verilmiş olduğunu zikretmektedir. Vezîrî'nin vermiş olduğu bu bilginin doğruluğu kesinlik arz etmektedir. Çünkü İbnü'l Esîr (*El-Kâmîl*, C. XII, s. 394)'in verdiği bilgilere göre, Halife en-Nâsır Lidîmillâh 622 (1225) yılında vefat etmiştir. Halifenin ölüm tarihini ve 1228 yılının el-Mustansır Billah'ın halifelik dönemine denk geldiği göz önünde bulundurulacak olursak Barâk Hâcib'e "Kutlug Sultan" unvanının Halife el-Mustansır Billah tarafından verilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

ğunu ve Hârizmşâhlar'ın aksine ona bağlılık arz ettiğini bildirdi. Kendisine “Sultan” unvanı verilerek müstakil bir hükümdar olarak tanınmasını istedi. Halife bu teklifi kabul edip ona “Kutlug Sultan” unvanını verdi.⁶⁶ Barâk ayrıca Ögedey Han'ın Karakorum civarında bulunduğu bir sırada, ona değerli hediyelerle bir elçi gönderip Gıyâseddîn'i Hakana karşı isyan ettiği için öldürttüğünü bildirip, ondan hem “Kutlug Han” unvanını hem de hükümdarlığının tasdik edildiğine dair bir yarlıg aldı.⁶⁷

Böylece Barâk Hâcib yeni kurduğu bu hanedanı hem Moğollara hem de İslâm dünyasının dini lideri Abbâsi Halifesi'ne onaylatmış ve “Sultan” unvanını da alarak Kirmân'ın tek hâkiminin kendisi olduğunu da tasdik ettirmiş oldu. Barâk'ın kurduğu hanedan bu sebeple “Kutlughanlılar” diye anılmıştır.⁶⁸

Moğol ordularının öncü birliğinin komutanı Tayir Bahadır'un Sistân'ı⁶⁹ kuşatırken Barâk'a elçi gönderip ondan boyun eğmesini ve yardıma koşmasını isteyinceye kadar Barâk Hâcib'in gücü günden güne arttı ve askerlerinin (hayl-u haşem) sayısı çoğaldı. Barâk Hâcib, son derece akıllı ve zeki bir insan olduğu için artık gücün ve kudretin Cengiz Han'ın eline geçmiş olduğunu çok iyi biliyordu. Moğolların teklifini kabul etmediği takdirde başına gelecek olan felâketi tahmin ettiğinden onların teklifini akıl terazisine vurup tevazu göstererek “Siz zahmet edip buraya gelmeseniz de ben tek başıma Sistân meselesini hallederim. Fakat yaşım ilerlediği için hareket kabiliyetimi büyük ölçüde kaybettim. Onun için yerime oğlumu gönderiyorum” diye haber gönderdi. Sözüünü yerine getirmek için de oğlu Rükneddîn Hâce'yi, Kaan'a gönderdi(632/1235).⁷⁰

5. Barâk Hâcib'in Ölümü

Barâk Hâcib 20 Zilkade⁷¹ ayının 632 (6 Ağustos 1235) yılında Kirmân'da vefat etti. Cenazesi Kirmân'ın bir mahallesi olan Terkâbâd'da kendisi tarafından yaptırılmış olan medreseye defnedildi.⁷²

⁶⁶ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 399; Natanzî, *Müntehabü't Tevârih-i Muîni*, s. 25; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 434; Hasan Caferî, *Târih-i Yezd*, Neşr. İreç Afşâr, Tahrân 1389 hş., s. 32.

⁶⁷ Kirmânî, *Simtü'l-ulâ*, s. 25; *Târih-i Şâhi Karâhutâiyân-i Kirmân*, s. 63; Mîrhând, *Ravzatu's-safâ*, s. 726; Natanzî, *Müntehabü't Tevârih-i Muîni*, s. 25; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 433-434.

⁶⁸ Ahmet Taşağıl, “Kutlukhanlılar”, *DİA*, C. XXVI, s. 493.

⁶⁹ Barâk Hâcib; Sistân'a çağrılmadan önce Yezd Atabegi Alâüddevlle Mahmud ile arasında bir ihtilaf meydana gelmişti ve bu ihtilafın dolayı Barâk, Yezd şehrine karşı bir hücumda bulunmuştu. Bu ihtilafın nedeni ise Tahrîr-i Târih-i Vassâf, (s. 163-164)'ta şu şekilde zikredilmektedir: Gıyâseddîn'in ölümünden sonra Yezd Atabegi Alâüddevlle Mahmud, Gıyâseddîn'in karısı Terken'i kendisiyle evlendirmek için Yezd'e getirdi. Barâk bu olaydan haberdar olunca Yezd şehrine karşı bir hücumda bulundu. Barâk Hâcib, Gıyâseddîn'i Moğollara karşı isyan ittiği için öldürdüğünü ve bu yüzden Moğol yasalarına göre maktulün mirasının (buna kadın ve çocukları da dahil) kendisine ait olduğunu iddia etmişti. İşte bu sebepten dolayı Barâk Yezd şehrine karşı bir hücumda bulunmuştu. Bu hücum sonucunda Alâüddevlle Mahmud ile Barâk Hâcib arasında bir anlaşma yapıldı ve Gıyâseddîn'in dul zevcesi Barâk'a verildi (Barâk'ın bu hatundan Meryem Terken adında bir kızı dünyaya gelmişti). O da Yezd Atabegi (Yezd Atabegi'nin torunu olan Meiyeddîn Emir Sâm) ile kendi kızını evlendirdi. Krş. W. Barthold, “Barak Hâcib”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, s. 308.

⁷⁰ Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 399-340; krş. Muhammed Âyetî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, s. 164.

⁷¹ *Simtü'l-ulâ* (s. 26)'nın İstanbul nüshasında Zilhicce ayının 20. günü şeklinde geçmektedir. Ancak London nüshasının da ise (s. 26, dipnot. 1) Zilkade ayı geçmektedir.

⁷² Hamdullâh Mustevfî, *Târih-i Güzide*, s. 529; Hândmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 267; Mîrhând, *Ravzatu's-safâ*, s. 726; Natanzî, *Müntehabü't Tevârih-i Muîni*, s. 25; Abdullatif Kazvinî, *Lubb el-Tevârih*, s. 220; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 436.

Barâk Hâcib'in beş tane çocuğu olmuştu. Bunlardan biri erkek diğer dördü kızdı. Çocuklarından en büyüğü olan Sevinç Terken, Çağatay Han'ın karısıydı. Diğer kızları; Yâkût Terken, Yezd Atabeyi Mahmud Şâh'ın karısıydı.⁷³ Han⁷⁴ Terken, Barâk Hâcib'in yeğeni Kutbeddîn Muhammed Şâh'ın karsıydı. Meryem Terken ise Yezd Atabegi'nin torunu olan Meîyeddîn Emir Sâm'ın karısıydı. Barâk Hâcib'in, Öte Hatun'dan olan oğlu Rükneddîn Hâce (veya Mübarek Hoca) ise Moğol ordusunun mülâzematlarından idi. Yukarıda zikrettiğimiz gibi; babası Barâk Hâcib tarafından Moğolların Sistân seferine katılmak için Moğolistan'a gönderilmişti. Ancak o daha yoldayken babası ölmüştü. Barâk Hâcib, ölmeden önce hanedanın başına veliaht olarak tek oğlu Rükneddîn Mübarek Hoca yerine Ögedey Han'ın da tasvibiyle damadı ve kardeşi Hamit Bûr'un oğlu Kutbeddîn Muhammed Şâh'ı tayin etmişti.⁷⁵

Barâk Hâcib'in ölümünden sonra Kutlughanlılar; nüfus ve ehemmiyeti bakımından yerel bir hanedanlık olarak kalsalar da hanedanlık varlığını 706 (1306-1307) yılına kadar sürdürmüştür.

Sonuç

Barâk Hâcib; Ortaçağda Kirmân gibi zorlu ve istilalara açık bir bölgede hâkimiyet kurup Kutlughanlılar'ı kurmadan önce çok akıllıca bir politika takip ederek dönemin güçlü hanedanlıklarıyla iyi ilişkiler kurmuştu. Nitekim o dönemde Kirmân coğrafyasında ve ona komşu olan diğer bölgelerde hâkimiyet kurmuş olan Moğollar, Hârizmşâhlar, Yezd Atabeyleri ve Fars Atabeyleri ile kızlarını evlendirerek bu hanedanlıklarla akrabalık bağı kurmuştur. Barâk'ın izlediği bir diğer akıllı politika da Hârizmşâhlar'ın himayesinde kalmasıdır. Nitekim Barâk Hâcib, Hârizmşâhlar tarafından önce İsfahân daha sonra da Kirmân valiliğine tayin edilmiştir. Barâk uzun bir süre Hârizmşâhlara tabi kalarak Kirmân'ı Hârizmşâhlar adına yönetmiş, ancak Hârizmşâhlar'ın bölgedeki etkisinin azalması sonucunda onları bertaraf edip, Kirmân'da kendi bağımsız yönetimini kurmuştu. Barâk Hâcib, Hârizmşâhlar'ı bertaraf edip, Kirmân'da Kutlughanlılar'ı kurduktan sonra Müslüman olmuş, bununla birlikte Abbâsi Halifesinden "Kutlug Sultan" ve ayrıca Ögedey Han'dan da "Kutlug Han" unvanını alarak hem Abbâsilerin hem de İlhanlıların desteğini almıştı.

Barâk; birbirlerine karşı mücadele içinde olan Hârizmşâhlar, İlhanlılar ve Abbâsiler ile iyi geçinmiş ve bu güçlü devletlerle arasında yukarıda açıkladığımız gibi iyi bir denge politikası yürütmüştür. İran coğrafyasını özellikle Kirmân bölgesinin o dönemdeki siyasi durumu düşünüldüğünde Barâk Hâcib'in bu bölgede söz sahibi olan bu devletlerle kurduğu iyi siyasi ilişkiler ve yürüttüğü bu denge politikasının Kutlughanlılar için yerinde bir karar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Barâk Hâcib tarafından Hicri 619 yılında kurulan Kutlughanlılar; onun ve haleflerinin yürüttüğü bu akıllıca politikalar sayesinde varlığını uzun yıllar sürdürmüştür.

⁷³ Târih-i Yezd (s. 42) de geçen bilgilere göre Sultân Kutbeddîn, Barâk Hâcib'in kızı Yâkût Türkân'ı oğlu Mahmûd Şâh'a isteyerek onu Yezd'e getirmişti.

⁷⁴ Bu isim Şebânkâreî'de Hâtun Terken şeklinde zikredilmektedir. Bkz. Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensâb*, s. 196.

⁷⁵ Kirmânî, *Sımtü'l-ulâ*, s. 25-26; Hamdullâh Mustevfi, *Târih-i Güzide*, s. 529; Mîrhând, *Ravzatu's-saffâ*, s. 726; Hândmîr, *Târih-i Habîbü'l-siyer*, C. III, s. 267; Natanzî, *Müntehabü't Tevârih-i Muînî*, s. 25-26; Şebânkâreî, *Mecmau'l Ensâb*, s. 196-197; Vezîrî, *Târih-i Kirmân*, C. I, s. 437-438; Abbâs İkbâl, *Târih-i Moğol*, s. 414.

Kaynaklar

- Abd el-Muhammed Âyetî. (1383 hş). *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*. Tahrân: Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâleât-i Ferhengî.
- Ahmed Ali Han Vezîrî. (1364 hş). *Târih-i Kirmân*, C. I, Neşr. Bâstânî-i Pârîzî (Muhammed İbrahim). Tahrân: İntişârât-i İlmî.
- Alaaddin Ata Melik Cüveynî. (2013). *Tarih-i Cihan Gûşa*, (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Âştîyânî, Abbâs İkbâl. (1387 hş). *Târih-i Moğol*, Tahrân: Müessese-yi İntişârât-i Nigâh.
- Atâ Melik b. Muhammed Cüveynî. (1391 hş). *Târih-i Cihangüşây-i Cüveynî*, Neşr. Muhammed Kazvînî. Tahrân: Müessese-yi İntişârât-i Nigâh.
- Barthold, W. (1990). *Moğol İstîlâsına Kadar Türkistan*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Barthold, W. (1979). “Barak Hâcib”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Benâketî. (1348 hş). *Târih-i Benâketî (Ravzat ulî'l-elbâb fî Ma'rîfeti't-tevârih ve'l-ensâb)*, Neşr. Ca'fer Şi'ar. Tahrân: Silsile-i İntişârât-i Encümen-i Âsâr-i Millî.
- Caferî, Hasan. (1389 hş). *Târih-i Yezd*, Neşr. İreç Afşâr. Tahrân: Şirket-i İntişârât-i İlmî ve Ferrhengî.
- Ebû Zeyd İbni Haldûn. (1383 hş). *Târih-i İbni Haldûn*, (Tercüme-i Abdulmuhammed Âyetî), C. IV. Tahrân: Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâleât-i Ferhengî.
- Esîr, İbnü'l. (1987). *El-Kâmil fî't-Târih*, C. XII, (Türkçe Trc. Ahmet Ağırakça- Abdülkerim Özeydın). İstanbul: Bahar Yayınları.
- Hamdullâh Mustevfî-i Kazvînî. (1364 hş). *Târih-i Güzide*, Neşr. Abdülhüseyn Nevâ'î. Tahrân: İntişârât-i Emîr Kebir.
- Kadı Ahmed Gaffârî-i Kazvînî. (1338 hş). *Târih-i Cihan Âra*. Tahrân: Kitâb-i Furûşî-i Hâfiz.
- Kafesoğlu, İbrahim. (2000). *Harezmşahlar Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kâşgarlı Mahmud. (2015). *Dîvânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, (Haz. Ahmet B. Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kramers, J. K. (1977). “Kirmân”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Minhâc-i Sirâc Osman b. Muhammed el-Cüzcânî. (1363 hş). *Tabakât-ı Nâsirî ya Târih-i İrân u İslâm*, C. I, Neşr. Abdülhayy Habibî. Tahrân: Dünyâ-yi Kitâb.
- Minorsky, V. (2008). *Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib*, (Çev. Abdullah Duman-Murat Ağarı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Minorsky, V. (1977). “Kutlug-Han”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Mîrhând, Muhammed b. Hândşâh-i Belhî. (1358 hş). *Ravzatu's-safâ fî Sîreti'l-enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hülefâ*, Neşr. Abbâs Zeryâb, Tahrân: İntişârât-i İlmî.
- Muineddin Natanzî. (1383 hş). *Müntehabü't Tevârih-i Muînî*, Neşr. Pervîn İstehrî. Tahrân: Esâtîr.

- Nâsireddin Münşî-i Kirmânî. (1328 hş). *Sımtü'l-ulâ li'l-Hazreti'l-'ulyâ, der Târih-i Karâhutâyân-i Kirmân*, Neşr. Abbâs İkbâl Âştîyânî. Tahrân: İntişârât-i Esâtîr.
- Nesevi. (1934). *Celalüttin Harezemşah*, (Trc. Necip Asım). İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- Özaydın, Abdülkerim. (2002). “Barak Hâcib ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. V. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz, (1975). “Kutluğ-Hanlar veya Kirmân Karahıtayları” *Türk Ansiklopedisi*, C. XXII. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Reşîdüddin Fazlullâh. (1338 hş). *Câmi'ü't-Tevârih ez Âgâz-i Peydâyîş-i Kebâyil-i Moğol ta Pâyân-i Dovrey-i Timûr Kâân* C. I, Neşr. Behmen Kerîmî. Tahrân: İntişârât-i İkbâl.
- Rüstâ, Cemşît. (1391 “2012”). “Elçîyân-i Karâhitâyî der Derbâr-i Hârezmşâhîyân; Zemînehây-i Te'esîs-i Silsile-i Karâhitâyân-i Kirmân” *Târih-i İnan*, Şomâre 70/5, Tâbistân- Payîz, ss. 74-102.
- Spuler, Bertold, (2011). *İnan Moğolları*, (Çev. Cemal Köprülü). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şebânkâreî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. (1363 hş). *Mecmau'l Ensâb*, Neşr. Mîr Hâşim Muhaddis. Tahrân: Müesseseyi İntişârât-i Emîr Kebir.
- Târih-i Şâhî Karâhutâyân-i Kirmân* (Anonim), (1379 hş). Neşr. Bâstânî-i Pârîzî. Tahrân: Neşr-i İlmî.
- Taşagıl, Ahmet. (2002). “Kutluğhanlılar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yahya b. Abdullatif Kazvinî. (1363 hş). *Lubb et-Tevârih*. Tahrân: İntişârât-i Bunyâd u Gûyâ.
- Yınanç, Mükrimin Halil. (1963). “Celâleddin Harezemşah”, *İslam Ansiklopedisi*, C. III. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Zerrînkûb, Rûzbeh. (1391 hş). “Barâk Hâcib”, *Dâ'iretü'l-ma'ârif-i Bozorg-i İslâm*, C. XI, Tahrân.